eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

4. Manko, N. (2007). *Diahnostyka ta korektsiia movlennievoho rozvytku ditei rannoho viku* [Diagnosis and correction of speech development of early age children] (Extended abstract of candidate's thesis). Kyiv. https://mydisser.com/dfiles/67884846.pdf [in Ukrainian].

5. National Academy of Educational Sciences of Ukraine. (2020). *Kontseptsiia osvity ditei rannoho ta doshkilnoho viku* [Concept of education for children of early and preschool age]. Kyiv: Ferenets V. B.

http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/koncepciya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshkilnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf. [in Ukrainian].

6. Ribtsun, Yu. (2024). Zatrymka movlennievoho rozvytku [Delayed speech development]. In L. I. Prokhorenko & V. V. Zasenko (Eds.), *Spetsialna pedahohika i psykholohiia: Suchasnyi terminolohichnyi slovnyk* [Special pedagogy and psychology: Modern terminological dictionary] (p. 86). Kyiv: Heneza. https://ispukr.org.ua/?p=12942 [in Ukrainian].

7. Yarmola, N. (2024). Indyvidualnyi osvitnii marshrut [Individual educational trajectory]. In L. I. Prokhorenko & V. V. Zasenko (Eds.), *Spetsialna pedahohika i psykholohiia: Suchasnyi terminolohichnyi slovnyk* [Special pedagogy and psychology: Modern terminological dictionary] (p. 92). Kyiv: Heneza. https://ispukr.org.ua/?p=12942 [in Ukrainian].

8. Speech and Language Disorders in Children (2016). In Sara Rosenbaum and Patti Simon (Eds). Implications for the Social Security Administration's Supplemental Security Income Program https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK356274/ [in English].

9. Kuhl, P. K. (2004). Early language acquisition: Cracking the speech code. *Nature Reviews Neuroscience*, 5(11), 831–843. https://doi.org/10.1038/nrn1533 [in English].

Матеріал надійшов до редакції 14.03.2026 р.

Прорецензовано 10.04.2026

Схвалено до друку 14.05.2026

УДК 159.922:376-056.264:159.942

Світлана Федоренко,

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри прикладної психології та логопедії

Бердянського державного педагогічного університету

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

E-mail: fedorenkosvit@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3321-6946

Scopus ID: 59757691400

Svitlana Fedorenko,

doctor of pedagogical sciences, professor,

professor of the department of applied psychology and speech therapy

Berdyansk State Pedagogical University

Бердянський державний педагогічний університет

вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, 69002, Україна

Berdyansk State Pedagogical University

66, St. Zhukovsky, Zaporizhzhia, 69002, Ukraine

Олена Савицька,

викладач кафедри початкової і спеціальної освіти Черкаського

національного університету імені Богдана Хмельницького

E-mail: elenasinsav@gmail.com

ORCID ID: https://orcid.org/0009-0007-3411-9076

Olena Savytska,

Teacher of the Department of Primary and Special Education, Bohdan

Khmelnytskyi National University of Cherkasy

Черкаський національний університет імені Б. Хмельницького

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

б-р Шевченка 81, м. Черкаси, 18000, Україна

Cherkasy B. Khmelnytsky National University,

81, Shevchenko Boulevard, Cherkasy, 18000, Ukraine

БАЗОВІ ПОНЯТТЯ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ У ДОСЛІДЖЕННІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОЇ ЛЕКСИКИ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

BASIC CONCEPTS AND TERMINOLOGICAL GUIDELINES IN THE RESEARCH OF THE FORMATION OF EMOTIONAL VOCABULA OF CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDERS

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз основних понять, термінології з формування та становлення емоційної лексики у дітей з розладами аутистичного спектру (РАС). Визначено сутність емотивності як складника семантичної структури слова та уточнено поняття емоційної лексики як вербалізації власних і чужих емоцій у процесі комунікації. Обґрунтовано авторське трактування алекситимії, емоційної лексики, емоційного інтелекту, експресивного та рецептивного компоненту. Встановлено, що алекситимія є багатовимірним психологічним конструктом, що проявляється у труднощах розпізнавання, диференціації та вербалізації емоцій і впливає на якість міжособистісної взаємодії. З'ясовано, що формування емоційної лексики у дітей з РАС є складним процесом, зумовленим рівнем розвитку емоційної сфери, соціальних навичок, а також рецептивного й експресивного компонентів мовлення. Визначено структуру рецептивного компонента, що охоплює слухове та зорове сприйняття мовлення і виконання інструкцій. Підкреслено значення контекстуального розуміння емоційних слів для ефективної комунікації. Узагальнено поняття експресивності як характеристики мовлення, що забезпечує його емоційну виразність і впливовість, підсилюючи значущість висловлювання у процесі комунікації. Наголошено на розмежуванні емоційного та експресивного компонентів мовлення, з урахуванням динамічності емоційних станів. Доведено, що алекситимія виступає чинником, який ускладнює опанування емоційної лексики, що може впливати на подальший розвиток навичок читання і письма. Встановлений взаємоз'язок емоційного інтелекту та можливості розуміння власних емоційний станів, що дозволяє використовувати їх в соціалізації та комунікації. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу до формування емоційної лексики з урахуванням розвитку емоційного

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

інтелекту та соціальної взаємодії. Перспективи дослідження пов'язані з розробкою діагностичних і корекційно-розвиткових методик для дітей з РАС.

Ключові слова: діти з РАС; алекситимія; емоційна лексика; експресивний компонент; рецептивний компонент; емотивність

Abstract. This article presents a theoretical analysis of key concepts and terminology related to the development and formation of emotional vocabulary in children with autism spectrum disorder (ASD). The essence of emotionality as a component of a word's semantic structure is defined, and the concept of emotional vocabulary as the verbalization of one's own and others' emotions in the communication process is clarified. The author's interpretation of alexithymia, emotional vocabulary, emotional intelligence, and the expressive and receptive components is substantiated. It has been established that alexithymia is a multidimensional psychological construct manifested in difficulties in recognizing, differentiating, and verbalizing emotions, and that it affects the quality of interpersonal interaction. It has been found that the development of emotional vocabulary in children with ASD is a complex process determined by the level of development of the emotional sphere, social skills, as well as the receptive and expressive components of speech. The structure of the receptive component, which encompasses auditory and visual perception of speech and the execution of instructions, has been identified. The importance of contextual understanding of emotional words for effective communication is emphasized. The concept of expressiveness is defined as a characteristic of speech that ensures its emotional expressiveness and persuasiveness, thereby enhancing the significance of utterances in the communication process. The distinction between the emotional and expressive components of speech is emphasized, taking into account the dynamic nature of emotional states. It is demonstrated that alexithymia acts as a factor that complicates the acquisition of emotional vocabulary, which may affect the further development of reading and writing skills. A correlation has been established between emotional intelligence and the ability to understand one's own emotional states, which allows for their use in socialization and communication. The necessity of a comprehensive approach to the development of emotional vocabulary, taking into account the development of emotional intelligence and social interaction, has been substantiated. Future research directions are related to the development of diagnostic and corrective-developmental methods for children with ASD.

Key words: children with ASD; alexithymia; emotional vocabulary; expressive component; receptive component; emotionality

Актуальність дослідження. Актуальність дослідження проблеми формування емоційної лексики у дітей з розладами аутистичного спектра (РАС)

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

зумовлено зростанням кількості дітей із порушеннями комунікативного розвитку. Емоційна лексика виступає важливим компонентом мовленнєвої та соціально-емоційної компетентності, забезпечуючи здатність дитини до усвідомлення, вербалізації та регуляції власних емоцій, а також розуміння емоцій інших людей. У дітей із РАС спостерігаються специфічні труднощі у формуванні емоційного словника, що негативно впливає на процес їх соціалізації та міжособистісної взаємодії. Водночас у науковому дискурсі відсутня єдність щодо визначення базових понять і термінологічних орієнтирів, пов'язаних із дослідженням емоційної лексики, що ускладнює систематизацію знань і розроблення ефективних корекційно-розвиткових методик. З огляду на це, уточнення та обґрунтування понятійно-термінологічного апарату дослідження формування емоційної лексики у дітей з РАС є своєчасним і необхідним як для розвитку теорії спеціальної педагогіки, так і для вдосконалення практики корекційної роботи.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У сучасних дослідженнях проблема формування емоційної лексики у дітей з РАС розглядається у межах психолінгвістики, психології та спеціальної педагогіки. РАС визначаються як комплексні порушення, що охоплюють мовленнєву, емоційну та комунікативну сфери. Інші вітчизняні дослідники трактують емоційну лексику як мовні одиниці з оцінним компонентом, що відображають почуття та емоційне ставлення (Галущенко, 2018; Кравець & Барань, 2022). Натомість сучасні зарубіжні дослідники розглядають її як багатокомпонентну систему з когнітивною, комунікативною та обробною функціями.

Окрему увагу науковці приділяють алекситимії, яка пов'язується з труднощами вербалізації емоцій і прямо впливає на обмеженість емоційного словника дітей з РАС (Oakley et al., 2020; Lee et al., 2022). Також досліджено роль соціальних навичок, емоційної регуляції та взаємозв'язок рецептивного й експресивного мовлення у засвоєнні емоційної лексики.

Водночас низка аспектів залишається недостатньо вивченою. Зокрема, відсутній цілісний підхід до формування емоційної лексики як інтегративного явища; недостатньо досліджено взаємодію її компонентів (емоційного інтелекту, алекситимії, соціальних навичок); бракує системних корекційних методик,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

спрямованих на розвиток саме емоційного словника у дітей із РАС. Саме ці невирішені питання й становлять науковий інтерес та визначають спрямованість подальшого дослідження.

Мета статті – дослідження наукового дискурсу щодо формування емоційної лексики у дітей з розладами аутистичного спектру та визначення ключових психолінгвістичних і психолого-педагогічних засад, які забезпечують ефективність цього процесу в умовах корекційно-розвиткової роботи.

Методи дослідження. Методологічну основу роботи становили теоретичні методи дослідження (аналіз, синтез, порівняння), спрямовані на вивчення науково-педагогічної літератури з обраної проблематики.

Результати дослідження. Поняття емоційної лексики лежить на перехресті різних наук, саме тому доцільно розглянути її з боку лінгвістики, психології та спеціальної педагогіки. Особливості розвитку дітей з РАС зумовлюють обмежену можливість користуватися словами для опису емоцій, розуміти нюанси почуттів співрозмовника або адекватно висловлювати власні переживання. Попри те, що зараз багато досліджень присвячені мовленню та прагматичним навичкам при РАС, питання саме емоційної лексики залишається недостатньо вивченим.

Так, наприклад, В. Галущенко трактувала поняття емоційної лексики як засіб відображення власної позиції особистості до того чи іншого предмету, особи, ситуації висловлювання, а також засобом вираження особистих почуттів або емоційних переживань (Галущенко, 2018: 26). В онтогенезі мовлення просодична сторона передує розвитку лексичної. Вона тісно пов’язана з просодикою, тому вивчення поняття *емоційна лексика* неможливе без урахування невербальних проявів експресії.

Вже в ранньому віці зазвичай діти демонструють задоволення чи незадоволення за допомогою міміки, жестів, емоційно забарвлених вигуків та пози. Поступово арсенал емоцій збільшується, що з часом буде впливати на поширення словника емоційної лексики. Якщо одна зі складових цього механізму порушується чи страждає, то це матиме пропорційний вплив на загальний розвиток мовлення дитини.

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

Л. Кравець та Є. Барань визначили термін емоційна лексика, як слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприймання дійсності (Кравець & Барань, 2022: 121).

Т. Насалевич та А. Луханова, розглядаючи це поняття через призму лінгвістичних підходів з'ясували, що певний період часу науковці трактували вираження емоцій як центральну функцію мовлення. На противагу цьому C. Kerbrat-Orecchioni, E. Сепір та їх однодумці відзначали ідею, що мова несе виключно функцію передачі актуальної інформації без урахування емоційного навантаження (Насалевич & Луханова, 2015: 47).

У сучасному психолінгвістичному підході вважається, що значення будь-якого слова завжди містить емоційний компонент і не буває повністю нейтральним. Лінгвістами було запропоноване розмежування термінів «емоція» та «емотивність». Оскільки емоція – це категорія психології та біології, то на мовному рівні емоції трансформуються в емотивність. Отже, емотивність є компонентом семантичної структури слова й співвідноситься з конотативним значенням лексичної одиниці.

Аналіз англомовних джерел показав, що *емоційна лексика* розглядається як низка компонентів, таких як: психолінгвістичний показник (emotion vocabulary), складова семантики слова (valence, arousal), фактор обробки та засвоєння лексики та елемент когнітивних і мовленнєвих процесів, а не як цілісне поняття.

У сучасних психолінгвістичних дослідженнях зарубіжних науковців емоційна лексика розглядається як сукупність мовних одиниць, що мають вбудований емоційний компонент (valence, arousal) і виконують когнітивну, комунікативну та обробну функції. Емоційність при цьому трактується як невід'ємна складова семантичної структури слова, що впливає на його засвоєння, розпізнавання та використання в мовленні.

У своїй роботі Н. Штефанюк акцентує увагу на тому, що емотивне значення слова не є індивідуальним, а являє собою узагальнене відображення соціальної емоції та співвідноситься з емоціями будь-якого носія мови (Штефанюк, 2017: 203). У багатьох випадках має навіть міжкультурне значення на емоційному рівні. Так, набір основних емоцій, виділених у психології, є спільним для більшості

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

осіб. Ми вбачаємо в цьому потенціал взаєморозуміння на емоційному рівні людей різних лінгвістичних культур.

Таблиця 1.

Аналіз поняття «емоційна лексика» (Галущенко, 2018; Кравець & Барань, 2022; Насалевич & Луханова, 2015; Штефанюк, 2017)

В.І. Галущенко	слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприйняття дійсності
Л. Кравець та Є. Барань	слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття, позитивне чи негативне сприйняття дійсності
Т.В. Насалевич та А.М. Луханова	значення будь-якого слова завжди містить емоційний компонент і не буває повністю нейтральним, зазначаючи, що вираження емоцій є центральною функцією мовлення
Н.С. Штефанюк	Розрізняючи поняття емоційності та емотивності, пропонує визначення *емотивної лексики*: слова і словосполучення, в яких утілено емоціогенні знання й емоційний досвід людини про навколишній світ. Семантична характеристика емоціогенних знань не просто співвідноситься з емоціями людини, а й визначається ними
Гамзюк, 2001	«мовне вираження емоцій»
K. Lindquist, 2024; C. Siew, 2025; Y. Dong, 2025; J. Haro, 2024; S. Mohammad, 2025	Емоційна лексика розглядається як складна сукупність мовних одиниць із вбудованим емоційним компонентом, який визначається через показники валентності (valence) та інтенсивності (arousal). Вона не є статичним поняттям, а функціонує як багатогранна система, що забезпечує когнітивні, комунікативні та операційні процеси в мовленні. У межах цього підходу емоційність трактується як, психолінгвістичний показник (emotion vocabulary), складова семантики слова (valence, arousal), що впливає на його засвоєння та розпізнавання, фактор обробки лексики та елемент когнітивних і мовленнєвих процесів.

Для кращого усвідомлення та формулювання власного визначення сутності цього терміну нами здійснено аналіз наукових праць інших авторів (табл. 1). На нашу думку, емоційна лексика – це вербальний прояв власної емоційної експресії, а також вербалізація почуттів іншої особи, що несе комунікативну, обробну та когнітивну функцію.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

Розуміння та використання емоційної лексики неможливі без обізнаності в емоційних сигналах і соціальному контексті. Зокрема, розпізнавання емоцій визначають як знання, яке дозволяє ідентифікувати і розуміти емоції інших за виразом обличчя, жестами чи у конкретних соціальних ситуаціях. Дитячий етап розвитку мовлення включає засвоєння емоційних термінів, що потребує не лише знання семантики слова, а й здатності припускати, які емоції відчуває співрозмовник. C. Andrés-Roqueta та N. Katsos підкреслюють, що прагматична мовленнєва компетенція у дітей з РАС формується за рахунок взаємодії граматики, словникового запасу і розвитку теорії розуму (Andrés-Roqueta & Katsos, 2017). Іншими словами, мовленнєва здатність працювати в певному соціальному контексті істотно впливає на засвоєння емоційної лексики. Таким чином, розуміння емоційних слів «за смислом» тісно пов'язано з вмінням дитини орієнтуватися в контексті спілкування.

Ступінь прагматичних порушень та причини їх виникнення у дітей з РАС все ще залишається відкритим питанням для дослідників та практиків.

Особливу увагу F Bethany, M. Oakley, J. Emily, H. Jones, D. Crawley та інші приділяють поняттю алекситимії. В англомовних джерелах алекситимію часто описують як «no words for emotions» – нездатність підібрати слова для опису власних почуттів (Oakley et al., 2020). За визначенням, це стійка особливість, яка полягає в труднощах ідентифікації та опису власних емоційних станів, а також схильності звертати увагу не на внутрішні почуття, а на зовнішні події. У попередніх дослідженнях відзначено, що значна частина людей з РАС демонструє підвищені прояви алекситимії. Зокрема, діти з аутизмом значно рідше можуть словами передати свої емоції, а також мають труднощі з розумінням внутрішнього емоційного досвіду іншої особи. Метааналіз, проведений групою вчених під керівництвом Ka Shu Lee, показує, що алекситимія помірно корелює з різними мовленнєвими дефіцитами, зокрема, з меншою схильністю використовувати емоційну лексику. На їх думку алекситимія – це субклінічний стан, що характеризується низьким ступенем емоційної самосвідомості, багатогранний конструкт, що включає труднощі з визначенням та описом власних почуттів, а також розпізнаванням емоційних переживань (Lee et al., 2022). Тобто

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

вища вираженість алекситимії може бути причиною несформованого словникового запасу емоційних слів і біднішого опису почуттів у дітей з РАС.

Вітчизняні вчені В. Тарасун, Н. Шеленкова визначили це поняття як стан, при якому дитина нездатна назвати пережиті власні емоції або емоції інших людей (Тарасун, 2018; Шеленкова, 2017). За результатами досліджень В. Готич, О. Федик та інших встановлено багатофакторність механізмів формування (вроджені та набуті) й вплив на розвиток психосоматичних проявів. Етіологія може мати нейробіологічне, психодинамічне та соціальне походження (Готич & Федик, 2025).

Таблиця 2

Аналіз поняття «алекситимія» (Oakley et al., 2020; Lee et al., 2022; Готич & Федик, 2025; Тарасун, 2018; Шеленкова, 2017)

Bethany F. M. Oakley , Emily J. H. Jones, Daisy Crawley, Tony Charman, Jan Buitelaar, Julian Tillmann, Declan G. Murphy, Eva Loth and The EU-AIMS LEAP Group	стійка особливість, яка полягає в труднощах ідентифікації та опису власних емоційних станів, а також схильності звертати увагу не на внутрішні почуття, а на зовнішні події.
Ka Shu Lee, Jennifer Murphy, Caroline Catmur, Geoffrey Bird, Hannah Hobson	субклінічний стан, що характеризується низькою емоційною самосвідомістю та труднощами у визначенні, описі власних почуттів і розпізнаванні емоційних переживань.
В. Тарасун	нездатність дитини назвати пережиті власні емоції або емоції інших людей
Н. Шеленкова	психологічна характеристика індивіда, що характеризується утрудненням або повною нездатністю людини точно описати власні емоційні переживання і зрозуміти почуття іншої людини, труднощами визначення відмінностей між почуттями і тілесними відчуттями, фіксацією на зовнішніх подіях на шкоду внутрішнім переживанням
В. Готич, О. Федик	знижена здатність до вербалізації емоційних станів і почуттів.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

Отже, виділивши спільні та відмінні риси трактування цього поняття спробуємо сформулювати власне визначення *алекситимії*. На наш погляд, це багатовимірний психологічний конструкт, що охоплює спектр від субклінічних проявів до виражених порушень і визначається як стійка особливість емоційної самосвідомості. Алекситимія характеризується труднощами у розпізнаванні, диференціації та вербалізації власних емоційних станів, зниженою здатністю до інтерпретації емоційних сигналів інших людей, а також тенденцією до зміщення уваги з внутрішніх переживань на зовнішні події чи тілесні відчуття. У структурі феномену є когнітивний, комунікативний та соціально-перцептивний компоненти, що взаємодіють між собою та визначають рівень емоційної регуляції й якість міжособистісної взаємодії.

Засвоєння емоційної лексики також неможливе без розвитку соціальних навичок. У дітей з РАС спостерігаються порушення соціальної комунікації, зокрема, обмежена здатність до спілкування і проявів співпереживання. Це означає, що така дитина може рідше підхоплювати приклади вживання емоційних слів у спілкуванні, оскільки не помічає «соціальних сигналів». Наприклад, міміки, інтонації, контексту, що супроводжують емоційно забарвлену лексику. Така нестача соціальних навичок обмежує можливості для природного навчання емоційним словам через спільну діяльність чи гру, що ускладнює розширення емоційного словника і проявів емпатії.

Не менш важливою є *емоційна регуляція* – здатність контролювати і модулювати власні емоційні стани. Згідно із дослідженнями, діти з РАС часто мають труднощі саме в цій сфері. Це проявляється, зокрема, у вищому рівні тривожності і агресивності при проявах депресії чи фрустрації. Ускладнення з регуляцією емоцій може опосередковано впливати на мовлення (Giannotti, De Falco & Venuti, 2020).

Вчені виділяють рецептивний і експресивний компоненти мовлення. У контексті емоційної лексики рецептивна складова стосується сприймання і розуміння емоційних слів, а експресивна їх продукування. Дослідження показують, що мовленнєві можливості дитини, як рецептивні, так і експресивні тісно пов’язані з її здатністю розрізняти та розуміти емоції. Зокрема, діти з

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

кращими мовленнєвими навичками ефективніше оволодівають усіма компонентами емоційної комунікації. Відповідно, якщо у дитини з РАС є обмеження в словниковому запасі або у вмінні конструювати речення, це автоматично позначається на глибині рецептивного розуміння емоційних понять і на здатності вербалізувати власні почуття експресивно. Вітчизняні мовознавці розділяють думку про те, що термін «експресивність» ототожнюється з терміном «виразність». Є. Чайковська зазначала, що експресивність тісно пов'язана з емотивністю, але вони не є тотожними. Лінгвісти, філологи, психологи та інші фахівці по різному трактують ці поняття, проте експресія має певну приналежність до емотивної сфери (Чайковська, 2012). Важливою ознакою експресивності мовлення є інтелектуальний намір впливу на співрозмовника. Експресивність також тісно пов’язана з емоційним ставленням мовця до повідомлюваної інформації.

Отже, можемо узагальнити власне поняття *експресивності*. Це характеристика мовлення, яка робить його більш яскравим, емоційно забарвленим і впливовим, завдяки чому мовець здатен не лише передати інформацію, а й підсилити її значущість та досягти бажаного ефекту у спілкуванні.

За дослідженням С. Яблонського, існує взаємозалежний вплив між експресивними та імпресивними компонентами. Цю ж думку висловили науковці Н. Базима, К. Зелінська-Любченко та ін. (Базима, 2012: 234–236; Зелінська-Любченко, 2018: 170; Яблонський, 2017).

На розбіжності між рецептивним та експресивним мовленням при РАС звертали увагу такі дослідники, як E. Weismer, C. Lord, and A. Esler. Порівняно з нейротиповими дітьми або дітьми з іншими порушеннями розвитку, рецептивно-експресивний профіль виявився більш розбіжним у дітей з аутизмом. Проте висновки їх досліджень не були однозначними. У низці досліджень, у яких для оцінювання розвитку застосовували вікові еквівалентні показники, зафіксовано, що в ранньому дитинстві у дітей з РАС спостерігається відносна перевага експресивного мовлення. Значна кількість батьків звертають увагу на

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

нормотиповий розвиток мовлення у ранньому віці з відставленою редукцією мовленнєвих навичок із віком (Ellis Weismer, Lord & Esler, 2010).

За результатами проведених метааналізів, не виявлено суттєвої розбіжності між рецептивним і експресивним компонентами мовлення у дітей з РАС, враховуючи тестування рівня когнітивних здібностей, типів вимірювань та методів діагностики. Зважаючи на взаємний зв'язок розвитку рецептивного та експресивного компонентів мовлення спостерігається відносне випередження чи затримка одного з компонентів відносно іншого.

Зауважимо, що рецептивний компонент безпосередньо залежить від можливості використання невербальних методів комунікації, рівня розвитку соціальних та моторних навичок, тяжкості аутичних проявів. Невербальне пізнання є одним із найчастіших предикторів мовленнєвих здібностей у дітей із РАС. Воно також позитивно корелює з одночасним знанням рецептивного словникового запасу у дітей (Chen, Siles & Tager-Flusberg, 2024).

Діти з РАС, які мали більш розвинені соціальні навички, демонстрували кращий одночасний рецептивний словниковий запас та розуміння розмовного мовлення, в тому числі й емоційної лексики та невербальної комунікативної поведінки, такої, як жести та міміка. Затримка та порушення загальної та дрібної моторики, поширеними при РАС, суттєво корелюють із затримками розвитку мовлення, включаючи рецептивний компонент в ранні роки.

Отож можемо констатувати, що *рецептивний компонент* є ключовим у мовленнєвій діяльності та забезпечує розуміння усного і писемного мовлення, виступає основою ефективної комунікації, соціалізації, когнітивних процесів й академічної успішності. Порушення мовленнєвого розвитку, недостатність слухового або зорового сприймання можуть суттєво ускладнювати формування рецептивних мовленнєвих навичок.

Функціонування рецептивного мовлення забезпечується низкою взаємопов'язаних когнітивних процесів, серед яких провідне місце посідають слухове, зорове, семантичне та синтаксичне оброблення інформації. Це забезпечує розпізнавання мовленнєвих сигналів, інтерпретацію граматичних структур і розуміння складних висловлювань**.** Особливу увагу слід приділити

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

нейророзвитковим порушенням, таким як розлади аутистичного спектру та синдром дефіциту уваги з гіперактивністю, які можуть супроводжуватися дефіцитами у сфері рецептивного мовлення. У цих випадках спостерігаються труднощі концентрації уваги, оброблення мовленнєвої та невербальної інформації і, відповідно, соціальної комунікації.

Отже, на нашу думку, *рецептивний компонент* містить три складові: сприймання і розуміння мовлення на слух; візуальне сприймання і розуміння писемного мовлення; виконання усних або писемних інструкцій.

Наша думка знаходить підтвердження у роботах Л. Калмикової, Г. Калмикова, І. Лапшиної, Н. Харченко. Вони визначали рецептивне мовлення, як багаторівневу систему, що охоплює фонетичний, лексико-семантичний і синтаксичний рівні обробки мовленнєвої інформації. У їх дослідженні зазначено, що розвиток цих компонентів формує основу для адекватного розуміння як простих, так і складних мовленнєвих конструкцій (Калмикова та ін., 2008).

Рецепція сприйнятих на слух або прочитаних елементів мовлення передбачає розгортання на двох ступенях: власне сприймання і розуміння, а також осмислення отриманої інформації. Механічне ж відтворення сприйнятих на слух елементів мовлення без їх усвідомлення спостерігається як прояви ехолалії, що є характерними для дітей з РАС. Розуміння ж дозволяє виокремити значення основної думки з потоку мовлення. Обробка інформації, як зазначають Л. Калмикова, Г. Калмиков та ін., поділяється на три етапи. Перший характеризується загальним розумінням основного предмета висловлювання, тобто загальної сутності того, про що йдеться (дитина з РАС може вказати на названий предмет, але не відтворити зміст висловлювання, тобто не зазначити, що саме із цим предметом відбувається). Саме тому батьки цієї категорії дітей часто помилково стверджують, що дитина все розуміє, але просто не говорить, бо не хоче чи лінується. На другому етапі відбувається усвідомлення смислового змісту, тобто конкретних особливостей предмету, про який було сказано. Наступний рівень розуміння передбачає можливість відтворення, аргументації та розвитку сприйнятого висловлювання у власному (Калмикова та ін., 2008: 59). На нашу думку, доцільно було б виділити найвищий, четвертий, рівень розуміння,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

який передбачає не тільки розуміння та відтворення того, про що було сказано, а й мотив співрозмовника. Так, у дітей з РАС після корекційної роботи, попри значне зростання мовленнєвої компетенції, все ще присутній дефіцит розуміння складних описів емоційних станів з прив'язкою до контексту, а також метафор, переносних значень та гумору.

Тому можемо стверджувати, що *рецептивний компонент* мовлення характеризується активною діяльністю суб’єкта комунікації, що спрямована на сприймання, переробку та осмислення мовної і змістової інформації тексту.

Проаналізувавши публікації, які розкривають поняття *експресивний компонент* та *рецептивний компонент*, можна зробити висновок, що цією проблемою переважно опікуються психолінгвістика, психологія, лінгвістика, але нині вона все ще залишається актуальною та потребує подальшого дослідження в сфері спеціальної педагогіки та розробці, вдосконаленні корекційних методик.

Отже, можна стверджувати, що дослідження формування емоційної лексики у дітей з РАС повинно спиратися на міждисциплінарний підхід. Також подальші дослідження мають поєднувати ключові поняття та змінні, щоб створити цілісну картину розвитку емоційної лексики. Наприклад, корекційні програми повинні приділяти увагу не лише навчанню окремих слів-емоцій, але й удосконаленню загального емоційного сприйняття, співпереживання та саморегуляції дітей з РАС. Підтвердження цієї думки знаходимо в роботах вітчизняних дослідженнях. Зазначається, що необхідною складовою організації корекційної допомоги дітям з РАС є їх залучення до всіх сфер життєдіяльності, активізація та навчання членів родини, друзів, знайомих до вирішення їхніх інтеграційних, психологічних, комунікативних, мовленнєвих, навчальних, емоційних проблем.

Варто також згадати про важливість розвитку емоційного інтелекту як важливої складової у формуванні комунікативної компетенції. За визначенням О. Мельник, емоційний інтелект виступає як підструктура соціального інтелекту, що включає здатність відстежувати власні та чужі почуття й емоції, розрізняти їх і використовувати цю інформацію для направлення мислення й дій (Мельник, 2020: 129). Вітчизняними науковцями, які вивчали питання емоційного інтелекту

Стаття та будь-який пов’язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

були І. Аршава, О. Власова, С. Дерев'янко, Н. Коврига, О. Мельник, Е. Носенко, Д. Шульженко та ін. На їх думку, емоційний інтелект виконує функції захисту від стресу, адаптації, рефлексування та регуляції. І. Д. Бех розробив концепцію особистісно-зорієнтованого виховання, яке має включати емоційну насиченість як з боку вихованця, так і з боку вихователя (Бех, 1999).

Отже, ми розглядаємо поняття *емоційний інтелект* як інтегративну властивість особистості, що виступає підструктурою соціального інтелекту й забезпечує здатність усвідомлювати, розпізнавати та диференціювати власні й чужі емоції, інтерпретувати їх і використовувати цю інформацію для регуляції поведінки, мислення та міжособистісної взаємодії. Він виконує адаптаційну, регуляторну, рефлексивну та стресозахисну функції. Формується у процесі онтогенезу під впливом біологічних, соціальних і психічних чинників.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Теоретичне дослідження дозволило узагальнити підходи до розуміння емоційної лексики як багатокомпонентного явища, що поєднує когнітивний, комунікативний та обробний аспекти мовлення. Встановлено, що її формування у дітей з РАС є складним процесом, який залежить від розвитку емоційної сфери, соціальних навичок, а також рецептивного й експресивного компоненту. З'ясовано, що важливим чинником, що значно ускладнює цей процес є алекситимія. Водночас ефективність формування емоційної лексики забезпечується комплексним підходом із урахуванням розвитку емоційного інтелекту, соціальної взаємодії та залучення дитини до емоційно насиченої діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у створенні ефективних методик діагностики та корекції емоційної лексики у дітей з РАС з урахуванням індивідуальних особливостей їх розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галущенко, В. (2018). Особливості стану та формування емоційної лексики у дітей з порушеннями мовлення. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. вип. 36 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. С. 23–28.

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

2. Кравець, Л. В., & Барань, Є. С. (2022). Стилістика української мови : навчально-методичний посібник. Берегове–Ужгород : ЗУІ ім. Ф. Ракоці II. 150 с.

3. Alexithymia in autism: cross-sectional and longitudinal associations with social-communication difficulties, anxiety and depression symptoms / B. F. M. Oakley та ін. *Psychological Medicine*. 2020. Т. 52, вип. 8. С. 1458–1470. URL: https://doi.org/10.1017/S0033291720003244 (дата звернення: 15.04.2026).

4. Furthering the language hypothesis of alexithymia: An integrated review and meta-analysis / K. S. Lee та ін. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*. 2022. Т. 141, вип. 104863. URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0149763422003530?via%3Dihub (дата звернення: 15.04.2026).

5. Насалевич, Т. В., & Луханова, А. (2015). М. Емоції як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Филологические науки*. Т. 3 : Теоретические и методологические проблемы исследования языка. С. 46–49.

6. Штефанюк, Н. С. (2017). Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві. *Сучасні дослідження з іноземної філології: збірник наукових праць*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». вип. 15. С. 199–207.

7. Andrés-Roqueta, C., & Katsos, N. (2017). The contribution of grammar, vocabulary and theory of mind in pragmatic language competence in children with autistic spectrum disorders. *Frontiers in Psychology*. Т. 8. С. 1–5. (996). URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2017.00996/full (дата звернення: 15.04.2026).

8. Тема 6. Збір діагностичної інформації: фаховий інструментарій та особливості оцінювання. *Аутологія: теорія і практика* : підручник / В. Тарасун. Київ : «Вадекс», 2018. С. 197–283.

9. Шеленкова, Н. Л. Поняття алекситимії. (2017). *Актуальні питання практичної психології* : матеріали секції, Умань, Україна. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7114/1/PONYaTTYa_ALEKSY%60TY%60MIYI.pdf(дата звернення: 15.04.2026).

10. Готич, В. О., & Федик, О. В. (2025). Проблема алекситимії в сучасному науковому дискурсі. *Наукові записки*. С. 58–62. (Психологія ; т. 1).

11. Giannotti, M., De Falco, S., & Venuti, P. (2020). Alexithymia, Not Autism Spectrum Disorder, Predicts Perceived Attachment to Parents in School-Age Children. *Frontiers in Psychology*. Т. 11 : 332. URL: https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2020.00332/full (дата звернення: 15.04.2026).

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

12. Чайковська, Є. Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2012. С. 279–287.

13. Базима, Н. В. (2012). Обстеження стану мовлення у дітей з аутистичними порушеннями дошкільного віку. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Т. 2, вип. 19. С. 230–237. (Соціально-педагогічна).

14. Зелінська-Любченко К. О. (2018). Теоретичні засади формування експресивного мовлення у безмовленнєвих дітей. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. вип. 60. С. 170–174. (Педагогічні науки: реалії та перспективи ; т. 5).

15. Яблонський, С. (2017). Зв'язок між імпресивним та експресивним компонентом писемного мовлення та рівнем виконавчих функцій у дітей віком 3-11 років. *L1-Освітні дослідження з мови та літератури*. Т. 17, вип. 4. С. 1–31.

16. Ellis, Weismer S., Lord, C., Esler, A. (2010). Early language patterns of toddlers on the autism spectrum compared to toddlers with developmental delay. *J Autism Dev Disord*. Т. 40, вип. 10. С. 1259–1273. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2941531/pdf/nihms198108.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

17. Chen, Y., Siles, B., & Tager-Flusberg H. (2024). Receptive language and receptive-expressive discrepancy in minimally verbal autistic children and adolescents. *Autism Research*. Т. 17, вип. 2. С. 381–394. URL: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10922817/pdf/nihms-1952977.pdf (дата звернення: 15.04.2026).

18. Психологія мовлення і психолінгвістика : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Л. О. Калмикова та ін. ; ред. Л. О. Калмикової. Переяслав-Хмельницький : Фенікс, 2008. 245 с.

19. Мельник, О. М. (2020). Розвиток емоційного інтелекту молодших школярів. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Т. 1, вип. 73. С. 128–133.

20. Бех, І. (1999). Особистично зорієнтоване виховання: стратегія проектування. *Вісник Житомирського педагогічного університету*. Т. 3. С. 42–43.

REFERENCES

1. Halushchenko, V. (2018). *Osoblyvosti stanu ta formuvannia emotsiinoi leksyky u ditei z porushenniamy movlennia* [Features of the state and formation of emotional vocabulary in children with speech disorders]. Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriia: Korektsiina pedahohika ta spetsialna psykholohiia, 36, 23–28. [in Ukrainian].

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

2. Kravets, L. V., & Baran, Ye. S. (2022). *Stylistyka ukrainskoi movy: Navchalno-metodychnyi posibnyk* [Stylistics of the Ukrainian language: A study-and-methodological guide]. Berehove–Uzhhorod: ZUI im. F. Rakotsi II. [in Ukrainian].

3. Oakley, B. F. M., Jones, E. J. H., Crawley, D., Charman, T., Buitelaar, J., Tillmann, J., Murphy, D. G., & Loth, E. (2020). Alexithymia in autism: Cross-sectional and longitudinal associations with social-communication difficulties, anxiety and depression symptoms. *Psychological Medicine*, 52(8), 1458–1470. https://doi.org/10.1017/S0033291720003244 [in English]

4. Lee, K. S., Murphy, J., Catmur, C., Bird, G., & Hobson, H. (2022). Furthering the language hypothesis of alexithymia: An integrated review and meta-analysis. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 141, 104863. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0149763422003530 [in English]

5. Nasalevich, T. V., & Lukhanova, A. M. (2015). *Emotsii yak obiekt linhvistychnykh doslidzhen* [Emotions as an object of linguistic research]. Filologicheskie nauki, 3: Teoreticheskie i metodologicheskie problemy issledovaniia iazyka, 46–49. [in Ukrainian].

6. Shtefaniuk, N. S. (2017). *Doslidzhennia emotyvnosti yak linhvistychnoi katehorii u suchasnomu movoznavstvi* [A study of emotivity as a linguistic category in contemporary linguistics]. Suchasni doslidzhennia z inozemnoi filolohii: Zbirnyk naukovykh prats, 15, 199–207. Uzhhorod: Vydavnychyi dim «Helvetyka». [in Ukrainian].

7. Andrés-Roqueta, C., & Katsos, N. (2017). The contribution of grammar, vocabulary and theory of mind in pragmatic language competence in children with autistic spectrum disorders. *Frontiers in Psychology*, 8, 996. https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2017.00996/full [in English]

8. Tarasun, V. (2018). *Tema 6. Zbir diahnostychnoi informatsii: fakhovyi instrumentarii ta osoblyvosti otsiniuvannia* [Topic 6. Collection of diagnostic information: Professional toolkit and assessment features]. In Autolohiia: teoriia i praktyka [Autology: Theory and practice] (pp. 197–283). Kyiv: Vadeks. [in Ukrainian].

9. Shelenkova, N. L. (2017). *Poniattia aleksytymii* [The concept of alexithymia]. In Aktualni pytannia praktychnoi psykholohii: Proceedings of the section. Uman, Ukraine. https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7114/1/PONYaTTYa_ALEKSY%60TY%60MIYI.pdf [in Ukrainian].

10. Hotych, V. O., & Fedyk, O. V. (2025). *Problema aleksytymii v suchasnomu naukovomu dyskursi* [The problem of alexithymia in contemporary scientific discourse]. Naukovi zapysky. Psykholohiia, 1, 58–62. [in Ukrainian].

11. Giannotti, M., De Falco, S., & Venuti, P. (2020). Alexithymia, not autism spectrum disorder, predicts perceived attachment to parents in school-age

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

children. *Frontiers in Psychology*, 11, 332. https://www.frontiersin.org/journals/psychology/articles/10.3389/fpsyg.2020.00332/full [in English]

12. Chaikovska, Ye. Yu. (2012). *Poniattia «emotyvnist» ta «ekspresyvnist» u movi nauky* [The concepts of "emotivity" and "expressivity" in the language of science]. Linhvistyka XXI stolittia: Novi doslidzhennia i perspektyvy, 279–287. Kyiv. [in Ukrainian].

13. Bazyma, N. V. (2012). *Obstezhennia stanu movlennia u ditei z autystychnymy porushenniamy doshkilnoho viku* [Examination of the state of speech in preschool-aged children with autistic disorders]. Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiienka. Sotsialno-pedahohichna, 2(19), 230–237. [in Ukrainian].

14. Zelinska-Liubchenko, K. O. (2018). *Teoretychni zasady formuvannia ekspresyvnoho movlennia u bezmovlennievykh ditei* [Theoretical foundations of the formation of expressive speech in non-speaking children]. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, 5(60), 170–174. [in Ukrainian].

15. Yablonskyi, S. (2017). *Zviazok mizh impresyvnym ta ekspresyvnym komponentom pysemnoho movlennia ta rivnem vykonavchykh funktsii u ditei vikom 3-11 rokiv* [The relationship between impressive and expressive components of written speech and the level of executive functions in children aged 3–11 years]. L1-Osvitni doslidzhennia z movy ta literatury, 17(4), 1–31. [in Ukrainian].

16. Ellis Weismer, S., Lord, C., & Esler, A. (2010). Early language patterns of toddlers on the autism spectrum compared to toddlers with developmental delay. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(10), 1259–1273. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2941531/pdf/nihms198108.pdf [in English]

17. Chen, Y., Siles, B., & Tager-Flusberg, H. (2024). Receptive language and receptive-expressive discrepancy in minimally verbal autistic children and adolescents. *Autism Research*, 17(2), 381–394. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10922817/pdf/nihms-1952977.pdf [in English]

18. Kalmykova, L. O. (Ed.). (2008). *Psykholohiia movlennia i psykholinhvistyka: navch. posib. dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv* [Psychology of speech and psycholinguistics: A study guide for higher-education students]. Pereiaslav-Khmelnytskyi: Feniks. [in Ukrainian].

19. Melnyk, O. M. (2020). *Rozvytok emotsiinoho intelektu molodshykh shkoliariv* [Development of emotional intelligence in primary-school children]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh, 73(1), 128–133. [in Ukrainian].

20. Bekh, I. (1999). *Osobystisno zoriientovane vykhovannia: stratehiia proektuvannia* [Personality-oriented upbringing: A design strategy]. Visnyk Zhytomyrskoho pedahohichnoho universytetu, 3, 42–43. [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 22.04.2026

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).

eISSN 3083-7642, ISSN 2312-2781; DOI: https://doi.org/10.33189/ectu.v122i2.341; дата публікації: 2026/05/31; дата прийняття до друку: 2026-05-14; дата надходження до редакції: 2026-04-22

Прорецензовано 11.05.26

Схвалено до друку 14.05.2026

УДК 8142.389.234

Юлія Шевченко,
доктор філософії зі спеціальності «Психологія»,
доцент кафедри спеціальної педагогіки
e-mail: julia_shevchenko81@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-1861-3433

Yulia Shevchenko,
Doctor of Philosophy in Psychology,
Associate Professor of the
Department of Special Pedagogy

Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
вул. Алчевських, 29, Харків, 61002, Україна

Kharkiv National Pedagogical University
named after G.S. Skovoroda
29, Alchevskikh St., Kharkiv, 61002, Ukraine

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ І КОГНІТИВНИХ ПРОЦЕСІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

THE INTERRELATIONSHIP BETWEEN SPEECH DISORDERS AND COGNITIVE PROCESSES: A PSYCHOLOGICAL ASPECT

Анотація. Досліджено взаємозв'язок мовленнєвих порушень із когнітивними процесами у дітей різного віку, зокрема вплив мовленнєвих порушень на розвиток уваги, пам'яті, мислення і виконавчих функцій. Показано, що мовленнєві труднощі часто супроводжуються порушенням структури когнітивної діяльності, зокрема зниженням оперативної пам'яті,

Стаття та будь-який пов'язаний з нею опублікований матеріал поширюється за ліцензією Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0).